

Lauri Kontro

ANNELI
JÄÄTTEEN-
MÄKI

TAIPUMATON

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tämän kirjan kirjoittamista ovat tukeneet
Otavan Kirjasäätiö, Keskitien säätiö sekä
Maaseudun Yhteisvaliokunnan Säätiö.

© Lauri Kontro ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

Kuvalitteen kuvat Anneli Jätteenmäen kotialbumista,
ellei toisin mainita.

ISBN 978-951-1-43705-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Olin ajatellut kirjoittaa kirjani itse, mutta uinuvien muistojen, itse syvälle koteloidieni tapahtumien ajattelu ei ole ollut helppoa. Arkistojen kaivelu sai näkemään painajaisia. Etäältä ja ulkopuolelta näkee selvemmin. Kirjassa on minullekin uutta. Koskaan ei näköjään voi tietää, mitä menneisyydessä vielä tapahtuu.

Anneli Jätteenmäki

Sisällys

- | POHJANMAALTA MAAILMALLE 15
- || SILLANRAKENTAJA POLITIIKASSA 55
- ||| TAIPUMATON PÄÄMINISTERI 117
- IV PÄÄMINISTERI ON KAATUNUT
– ELÄKÖÖN HALLITUS! 263

Esipuhe

Anneli Jäätteenmäki oli ensimmäinen nainen, joka Suomessa nousi suuren puolueen puheenjohtajaksi ja pääministeriksi. Hän rikkoi lasikaton ja avasi tien pääministerin tehtäviin myös muille naisille.

Jäätteenmäki edusti Suomen Keskustan uutta sukupolvea, joka ryhtyi modernisoimaan puoluetta 1980-luvun lopulla. Nuoret kansanedustajat nostivat puolueensa politiikassa näkyvästi esille tasa-arvoasiat, kansanvallan kehittämisen ja ympäristökysymykset. Jäätteenmäki oli näkyvä poliittinen vaikuttaja jo ensimmäisinä kansanedustajavuosinaan sukupuolten tasa-arvokysymyksissä ja tasa-arvolain ajamisessa eteenpäin. Hän työskenteli juristina tasa-arvolakia valmistelevan komitean sihteerinä, ja noustuaan oikeusministeriksi hänellä oli tilaisuus edistää lain syntyä myös käytännössä. Jäätteenmäki on koulutukseltaan perustuslakijuristi, ja oikeusministerinä ja pääministerinä hän pääsi vaikuttamaan käytännön tasolla myös uuden perustuslain käytäntöihin.

Anneli Jäätteenmäen poliittinen kiinnostus suuntautui jo nuorena muihin Pohjoismaihin, ja poliittisessa toiminnassaan hän on pohjoismaisen yhteistyön tinkimätön kannattaja, nordisti. Hän kannatti Suomen EU-jäsenyyttä ja työskenteli puolueessaan sen puolesta.

Kun keskusta valitsi vuoden 2000 alussa itselleen uutta johtajaa, nousi Jäätteenmäen nimi esille yhtenä vahvimista ehdokkaista. Hän voittikin puheenjohtajavaalin kaksi kertaa peräkkäin.

Vuoden 2003 eduskuntavaalit olivat Jäätteenmäen poliittisen uran huippukohta. Keskusta nousi suurimmaksi eduskuntapuolueeksi, ja Jäätteenmäki muodosti punamultahallituksen sosiali-

demokraattien kanssa. Hänen uransa katkesi kuitenkin äkillisesti Irak-skandaaliin, kun sosialidemokraatit vetivät tukensa pääministeriltä ja pakottivat tämän eroamaan.

Tässä kirjassa kuvataan Irak-skandaalin taustoja myös uusien, ennen julkaisemattomien dokumenttien valossa. Vaikka uutta tietoa on paljon, silti yksiselitteistä totuutta asiasta on vaikeaa, kenties mahdotonta saada. Selvää kuitenkin on, että pääministerin kaatumiseen oli median nostamalla kohulla suuri, mahdollisesti jopa ratkaiseva vaikutus. Pääministerin kaaduttua käytiin tätä vastaan Suomen oloissa harvinaislaatuinen, poliittisluonteinen oikeudenkäynti. Oikeus kuitenkin pitäytyi puhtaasti asian oikeudellisessa arvioinnissa ja kumosi kaikki pääministeriä vastaan nostetut syytteet. Pääministerikauden jälkeen Jätteenmäki valittiin Euroopan parlamenttiin ennätysellisen suurella äänimäärällä vuonna 2004.

Lausun lämpimän kiitokseni Anneli Jätteenmäelle hänen suuriarvoisesta avustaan ja tuestaan työlleni kirjan eri vaiheissa. Kirjassa esitetyt johtopäätökset ja tulkinnat ovat yksinomaan minun tekemiäni.

Olen saanut käyttää kirjan lähteinä Anneli Jätteenmäen arkistoa, millä on ollut suuri merkitys kirjoitustyössä. Lausun kiitokseni myös Timo Laaniselle ja Pekka Perttulalle mahdollisuudesta tutustua heidän muistiinpanoihinsa ja päiväkirjoihinsa sekä Pekka Ervastille mahdollisuudesta käyttää hänen lehtileikearkistoaan. Lukuisille haastattelemilleni henkilöille lausun lämpimät kiitokset avoimista ja paljon käsityksiäni avartaneista keskusteluista.

Helsingissä 2. tammikuuta 2023

Lauri Kontro

Alkusoitto

Suomen Yleisradio, Pasila 16.3.2003.

TV-studion lämpö alkoi kohota. Studioon ahtautuneet puoluejohtajat, avustajat ja toimittajat tuijottivat monitoreja, joissa näkyvä kello lähestyi kahdeksaa illalla.

Suomen kansa oli käyttänyt äänioikeuttaan ja valinnut uuden eduskunnan seuraavaksi neljäksi vuodeksi. Takana oli kahdeksan vuotta Paavo Lipposen johtamaa sinipunakautta, jolloin hallitus oli rakentunut sosialidemokraattien ja kokoomuksen varaan. Nyt ratkaistaisiin, kestäisikö sinipunan valta edelleen ja pystyisikö Lipponen muodostamaan kokoomuksen kanssa hallituksen kolmannen kerran vai nousisiko pääministeriksi keskustan uusi johtaja, Anneli Jäätteenmäki.

Lipposen pitkä valtakausi 1995–2003 oli monella tavalla poikkeuksellinen. Hallitus yhdisti puolueet oikealta ja vasemmalta, yli poliittisen keskustan. Pääministeristä kasvoi vuosien aikana tasavallan ykkösvallankäyttäjä, jota sekä ihailtiin että inhottiin. Lipposen suuri visio oli viedä Suomi kaikkiin EU:n ytimiin, ja hän toteutti tavoitteitaan sivulleen vilkuilematta. Niinpä Suomi liittyi euroon, kun kaksi muuta Pohjoismaata, Ruotsi ja Tanska, jäivät sen ulkopuolelle.

Lipposen edeltäjä keskustan Esko Aho oli johtanut porvarillista sinivihreää hallitusta 1991–1995, jolloin hallituksen pääpuolueina olivat olleet keskusta ja kokoomus. Keskusta jäi oppositioon vuonna 1995 eikä myöskään palannut vallan kahvaan vuonna 1999, jolloin se hävisi niukasti toistamiseen suurimman puolueen aseman sosialidemokraateille.

Keskustan omat johtokuviot muuttuivat vuonna 2000. Aho kärsi tappion presidentinvaaleissa Tarja Haloselle ja otti sen jälkeen toimivapaata puoluejohtajan tehtävistä, jolloin keskustan johtoon valittiin tiukan äänestyksen jälkeen entinen oikeusministeri Anneli Jäätteenmäki. Vuonna 2002 Jäätteenmäki uusi mandaattinsa puheenjohtajana.

Jäätteenmäki oli Suomessa ensimmäinen nainen, joka nousi suuren puolueen puheenjohtajaksi. Lehdistö ja poliittiset kilpailijat seurasivat korostetun tarkasti uuden puheenjohtajan edesottamuksia. Pystyisikö Jäätteenmäki kukistamaan Lipposen, joka oli maan vaikutusvaltaisimman ja kokenein poliitikko? Hento nainen vastaan iso mies oli asetelmana kuin David vastaan Goljat. Lehdistö, joka rakasti vertauksia, ei jättänyt huomiotta tätä asetelmaa.

Lipposen toista kautta olivat sävyttäneet lukuisat skandaalit, joista Lipponen oli kuitenkin taiturimaisesti selvinnyt kuiville. Pahimman kohun oli aiheuttanut valtiollinen puhelinyhtiö Sonera, joka oli heilunut konkurssin partaalla tehtyään täydellisesti epäonnistuneita kauppoja Saksassa. Sonera oli jouduttu myymään pilkkahintaan Ruotsiin, jossa teleyhtiö Telia oli ottanut sen rauniot hoteisiinsa. Myös Lipposen edeltäjän Ulf Sundqvistin armahtaminen suurista korvauksista, joihin tämä oli tuomittu pankkikriisin pyörteissä, oli aiheuttanut valtavan kohun. Syntipukiksi oli joutunut Lipposen sijasta ministeri Arja Alho, joka oli lähtenyt hallituksesta skandaalin seurauksena.

Monet skandaalit antoivat oppositiolle hyvät aseet vaalitaistelussa, joita se kuitenkin käytti säästeliäästi. Vaalitaistelu keskittyi kohuja enemmän tavanomaiseen kiistelyyn talouspolitiikasta ja veroista. Julkisuudessa vaalikamppailusta tehtiin myös pääministerivaali, vaikka eduskuntavaaleissa ei valitakaan hallitusta vaan kansanedustajat.

Vuoden 2003 alussa vaalikamppailuun tuli mukaan uusi, odottamaton asia, Irakin sota. Yhdysvallat valmisteli hyökkäystä Irakiin, ja Suomi joutui taiteilemaan omien kannanottojensa kanssa

asiassa, joka aiheutti ristivetoa tasavallan huipulla. Kävi ilmi, että presidentti Halonen ja pääministeri Lipponen ajattelivat Suomen kannoista eri tavoin: Halonen oli kriittinen Yhdysvaltoja kohtaan, Lipponen halusi välttää näkyvää arvostelua. Sosialidemokraattien johtajat kävivät kulissien takana armotonta valtataistelua keskenään. Halonen sai tukea ulkoministeri Erkki Tuomiojalta.

Jäätteenmäki oli saanut tietoja Lipposen keskusteluista Yhdysvaltain presidentin George W. Bushin kanssa. Lipponen oli huolimattomilla puheillaan edesauttanut sitä, että Suomi sijoitettiin Washingtonissa sotaa tukevaan koalitioon, mihin Suomi ei missään tapauksessa halunnut. Tämä tapaus suututti presidentti Halosen perinpohjaisesti ja kiristi edelleen presidentin ja pääministerin välejä. Jäätteenmäki tuki omilla kannanotoillaan Halosta. Lipposen ja Jäätteenmäen tv-keskustelut aiheen ympärillä olivat myrskyisiä.

Irak-väittelystä tuli yksi vaalikamppailun näkyvimmistä teemoista. Se, vaikuttiko asia loppujen lopuksi vaalien tulokseen, on arvailujen varassa. Mahdollista on, että sekä keskusta että SDP hyötyivät yhteenotoista, koska politiikassa kunnan vastakkainasettelu aina inspiroi kannattajia molemmin puolin.

Kun ennakkoäännet ilmestyivät ruutuun täsmälleen kello 20.00, puheenjohtajien ilmeet studiossa pysyivät peruslukemilla. Keskusta oli saanut 28,4 prosenttia ja SDP 24,9 prosenttia äänistä. Kokoomuksen lukema oli 18,0 prosenttia.

Keskustan laskutikkumiehet olivat laskeskelleet, että keskustan ja SDP:n eron olisi pitänyt olla ennakkoäänissä vähintään neljä prosenttiyksikköä, jotta keskustasta tulisi suurin puolue. Nyt ero oli vain 3,5 yksikköä, mikä ei ehkä riittäisi. Keskustan ääniosuus oli aina ennakkoäänissä suurempi kuin lopullisissa tuloksissa. Oli mahdollista, että SDP kirisi ohi vaalipäivän äänillä.

Puoluejohtajat hikoilivat tv-lamppujen loisteessa pari tuntia ilman tietoa tuloksesta. Kymmenen aikaan illalla tuli Ylen ennuste, joka lupasi keskustalle hienoista etumatkaa. Tilanne säilyi

kuitenkin niin tasaisena, että Lipposen lähtiessä omiensa pariin vaalivalvojaisiin hän ei vielä tiennyt vaalien lopullista tulosta. Niinpä hän julisti Työväentalolla, että ”olemme voittaneet, mutta olemmeko voittaneet kaikki vastustajat, sitä emme tiedä”.

Jätteenmäki lähti studiosta yhtä epätietoisena kuin Lipponen. Taksissa matkalla keskustan vaalivalvojaisiin hän kuuli radiosta, että keskusta oli kuin olikin tullut vaaleissa suurimmaksi ja saanut yhteensä 55 paikkaa, kaksi paikkaa enemmän kuin sosialidemokraatit.

Anneli Jätteenmäki onnistui rikkomaan lasikaton jo toistamiseen. Ensimmäisen kerran se oli tapahtunut, kun hänet valittiin keskustan puheenjohtajaksi. Nyt tuli vaalivoitto ja oli selvää, että keskusta soittaisi ensimmäistä viulua, kun hallitusta ryhdyttäisiin muodostamaan.

Jätteenmäki nousisi pääministeriksi – ensimmäisenä naisena Suomen historiassa.

I

**POHJANMAALTA
MAAILMALLE**

Kultaisen vuosikymmenen lapsi

Anneli Jätteenmäki syntyi kultaisella viisikymmenluvulla 11.2.1955 Lapuan Hirvikoskella maanviljelijä Oiva ja Anni Jätteenmäen perheeseen. Anneli oli perheen kolmas lapsi, isosisisko Sinikka oli Annelin syntymän aikaan jo kuusivuotias ja isovelji Seppo kymmenen.

Viisikymmenluku oli Suomen historiassa toivon, innostuksen ja jälleenrakennuksen aikaa. Takana olivat sodat, joissa ei ollut kysymys vähemmästä kuin kansakunnan olemassaolosta. Perikato vältettiin äärimmäisin ponnistuksin ja kovin uhrauksin – itsenäisyys säilyi, ja nyt oli aika ryhtyä rakentamaan Suomea uudelleen.

Kun kolme sotaa olivat merkinneet loputonta kärsimystä, tuhoa, puutetta ja kuolemaa, oli 1950-luku vastakohta tälle masentavalle ajalle. Nousukausi ja sen luoma uusi ilmapiiri näkyivät kaikkialla. Talouden pyörät pyörivät vauhdilla, uusia työpaikkoja syntyi ennätysmääriä ja yleinen hyvinvointi lisääntyi. Vaikka inflaatio oli jatkuva ongelma, kansantalous kasvoi ja köyhä valtiokin alkoi vaurastua. Kansaneläkkeet nousivat, ja auttaakseen nuoria lapsiperheitä taloudellisesti valtio oli alkanut maksaa lapsilisää jo heti sodan loputtua, vuonna 1948. Syntyvyys nousikin uusiin ennätysiin, ja uusia kansakouluja, terveystaloja ja lastenneuvoloita rakennettiin kaupunkien lähiöihin sekä maaseudun kasvaviin kyliin. Vuonna 1955 syntyi Suomessa 90 000 lasta ja maan väkiluku nousi 4,3 miljoonaan. Syntyvyyden huippu oli saavutettu jo hieaman aiemmin, vuonna 1947, jolloin 108 000 uutta suomalaista oli nähnyt päivänvalon.

Sotien varjo alkoi väistyä. Suomi oli hävinnyt sodan, mutta voittanut rauhan. Suhteita vanhaan viholliseen Neuvostoliittoon ohjaili

presidentti Juho Kusti Paasikivi, vanha, viisas ja tuittupäinen valtioneuvos, joka opetti jukuripäistä Suomen kansaa takoen sen päähän reaali politiikkaa: ”Kaiken viisauden alku on tosiasioiden tunnistaminen.” Sisäpolitiikka oli rempallaan, mutta taistelua vallasta ei enää käyty ase-in, kuten vuonna 1918, vaan ottelut käytiin parlamentaarisiin keinoin. Hallitukset vaihtuivat tiheään, viittä niistä johti poliittisesta paitsiosta päässyt Paasikiven oppipoika Urho Kaleva Kekkonen.

Voittajavaltojen Pariisiin rauhansopimuksessa vuonna 1947 Suomelle langettamat sotakorvaukset tulivat maksetuiksi, kun viimeinen sotakorvausjuna lähti Neuvostoliittoon 18.9.1952. Suomi rakensi kiihkeästi uutta raskasta teollisuutta, erityinen painopiste oli Pohjois-Suomessa. Pohjoisessa oli energiaa ja raaka-aineita, ja ne piti saada laajenevan teollisuuden ja kulutustaan lisäävän kansan käyttöön. Pohjoisen joet valjastettiin jauhamaan sähköä uusille ylväille teollisuuslaitoksille, jotka tuottivat sellua, paperia, terästä ja kuparia maailmanmarkkinoille. Savupiipputeollisuus oli Suomen uusi sampo, teollisuuspaikkakunnilla haisi raha. Myös maaseutu sähköistyi vauhdilla, kaapelit vedettiin syrjäkyliin asti.

Korean sota 1950–1953 synnytti maailmanlaajuisen korkeasuhdanteen, joka heijastui Suomeenkin varsinkin puutavaran kysynnän rajuna nousuna. Hyöty puun hinnan noususta valui läpi kansantalouden. Ihmiset rohkaistuivat rakentamaan uusia taloja ja ostivat kilvan säännöstelystä vapautuneita kulutustarvikkeita. Myös autojen määrä lisääntyi: vuosikymmenen puolivälissä Suomessa oli noin 150 000 autoa – tosin niitä oli edelleen vähemmän kuin hevosia.

Siirtoväen asutus merkitsi koko tasavallalle jättiläismäistä urakkaa. Sodan loputtua Suomen väestöstä peräti 11 prosenttia eli noin 430 000 kansalaista oli evakkoja, maan sisäisiä sotapakolaisia, ködittomia omassa maassaan. Kaikille heille piti löytää työtä ja uudet asunnot.

Asunto- ja työllisyysongelman ratkaisussa tärkeää roolia näytteli asutustoiminta. Valtio myi maata asutustiloiksi siirtoväelle ja rintamamiestiloiksi kaikille sodassa olleille. Samaan aikaan ryhdyttiin rakentamaan kaupunkien ensimmäisiä lähiöitä. Suomessa suunniteltiin uusi vallankumouksellinen tyyppitalo, rintamamiestalo, jossa toteutettiin Alvar Aallon funktionalistisia ideoita. Harjakattoisia puolitoistakerroksisia puutaloja nousi sekä kaupunkien liepeille että syvälle maaseudulle yhteensä lähes 300 000 kappaletta.

Teollinen muutos näkyi kaupungeissa, mutta myös maaseutu muuttui. Kun ennen sotia maatalouden perustyökone oli ollut hevonen, sen tilalle astui nopeassa tahdissa traktori. Fordson Majorit, Massey Fergusonit ja Valmetit tulivat olennaiseksi osaksi maalaiskylien pelto- ja äänimaisemaa. Maatalouden koneistuminen merkitsi työmarkkinoiden muutosta. Isotkin tilat voitiin hoitaa vähällä työvoimalla, yhden perheen voimin, ilman ulkopuolista työvoimaa. Maatalous tarjosi työpaikan perheen jälkikasvusta korkeintaan yhdelle, muut saivat ja halusivat lähteä muihin ammatteihin.

Suomessa oli vanhastaan kattava koulujärjestelmä, joka tarjosi mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun. Kansakoulusta voitiin siirtyä oppikouluun ja sieltä yliopistoihin, eikä sivistyksen hankkiminen ollut kiinni sukutaulusta eikä suosittelijoista. Esteistä suurin oli raha, tai oikeammin sen puute, ja monen lahjakkaan oppilaan koulutie katkesikin siihen, että varoja opintoihin ei ollut. Tähän asiaan saatiin korjaus vasta 1960-luvulla, kun opiskelijat alkoivat saada edullisia valtion takaamia opintolainoja.

Anneli Jätteenmäki syntyi keskelle tätä toivorikasta ja uutta luovaa aikaa. Jälleenrakennustyössään ihmiset ponnistelivat tavalla, johon nykypäivänä ei enää pystyttäisi. Kasvun ja optimismin henki näkyi taloudessa, politiikassa, urheilussa, viihteessä, tieteissä ja taiteissa. Sotien patoama luovuus syöksyi esiin kuin kevättulva, joka vei mukanaan menneen talven roskat.

Suomi avautui myös ulospäin. Helsinki sai järjestettäväkseen ensimmäiset maailmansodan jälkeiset olympialaiset vuonna 1952. Tapahtuma oli ennen näkemätön, kisoissa kaikki toimi kuin rasvattu ja suomalaisten organisointikyvyt saivat suitutusta kansainvälisiltä vierailta. Suomi saavutti 22 mitalia, joista kuusi oli kultaisia. Ja vaikka odotukset olivat vieläkin korkeammalla, urheiluinnostus maassa tarttui mökin mummoonkin. Samana vuonna suomalainen nainen, Armi Kuusela, valittiin Miss Universumiksi, maailmankaikkeuden kauneimmaksi ihmiseksi. Koko Suomi sekosi Armista, kun uusi kansainvälinen tähti saapui kisoista salamavalojen räiskeessä kotimaahan.

Politiikan rintamalla vuosi 1955 oli supervuosi. Neuvostoliitto palautti Porkkalan sotilastukikohdan Suomelle, ja viimeiset neuvostosotilaat poistuivat maasta vuonna 1956. Samana vuonna Suomi liittyi myös Pohjoismaiden neuvoston ja Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi. Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston jäseneksi Suomi oli tullut jo vuonna 1947, mutta oli sen sijaan kieltäytynyt Yhdysvaltain tarjoamasta Marshallavusta Neuvostoliiton painostuksen vuoksi.

1950-luvulla maan tärkein tiedotusväline oli radio, sitä Jätteenmäelläkin kuunneltiin ahkerasti. Vuosikymmenen alkupuolen kuuluisin radio-ohjelma oli Markus-sedän *Lastentunti*, joka aina päättyi sedän ohjeeseen lapsille: ”Muistakaa, lapset, syödä aamupuuronne.” Myös viihdeohjelmat, kuten *Kankkulan kai-vo* ja *Viisasten kerho*, kuuluivat Yleisradion suosikkiohjelmiin. Radio mahdollisti myös populaarikulttuurin nopean leviämisen, suosikkilaulajat Tapio Rautavaarasta Olavi Virtaan ja Annikki Tähdestä Brita Koivuseen koskettivat suomalaisten syvimpiä tuntemuksia. Kellohameet heilahtelivat tanssilavoilla kiihkeään tahtiin, kun sota-ajan tanssikiellot oli kumottu. Uusvarakkaat iskelmätähdet kiersivät Suomea ristiin rastiin krominvälkkeisillä dollarihymyillään nostattamassa nuorison lauantai-illan tango-huumaa.

Sotien trauman purkautuminen näkyi kirjallisuudessa ja elokuvissa. Tuntematon kirjailija Väinö Linna julkaisi sotaromaanin *Tuntematon sotilas* vuonna 1954. Kirjasta tuli kaikkien aikojen myydyin suomalainen romaani, ja Edvin Laineen saman niminen elokuva nousi historian katsotuimmaksi elokuvaksi. Tuntemattomasta tuli Suomen kansan uusi *Kalevala*, romaanihenkilöiden lausahdukset siirtyivät kansan puheenparteen, ja suuryritysten liitურaitajohtajatkin alkoivat toistella kirjan sankarin Vilho Koskelan johtamisoppeja.

Jäätteenmäen tilalla oli lehmiä ja possuja, pelloilla viljeltiin myös perunaa. Talon tytöt Sinikka ja Anneli olivat hulluina su-loisiin pieniin possuihin, joita oli mukava rapsutella. Eloisat pikkuporsaat osasivat myös joskus karata karsinoistaan ja menivät röhkimään naapuriin. Vinkuvat karkulaiset juostiin silloin kiinni ja tuotiin takaisin kotiläävään. Kun possut olivat saavuttaneet tietyn iän, ne myytiin sikatiloille kasvatusporsaisiksi.

Äiti Anni muistutti lapsiaan aina siitä, että eläimiä tulee kohdella hyvin. Jos eläimen otti hoitaakseen, siitä piti myös huolehtia. Maatilan lasten suhde eläimiin oli mutkaton ja luonnollinen. Lehmien poikimiset ja sikojen porsimiset, samoin kuin eläinten teurastukset, olivat luonnollisia elämään kuuluvia asioita. Ruokaa tuottavan tilan oma ruokakulttuuri oli perinteisen monipuolinen ja terveellinen. Ruokapöydässä piti olla lihaa, maitoa, leipää ja oman puutarhan marjoja ja kasviksia, samoin kuin metsän antimia. Ruokalista vaihteli vuodenaikojen mukaan. Ruoka oli puhdasta luomua, hyvää ja terveellistä.

Annelin kotikylä oli tasa-arvoinen ja kaikista jäsenistään huolehtivainen yhteisö. Tuloerot, jos niitä ylipäättään oli, olivat pieniä. Yhteisöllinen kylä kasvatti kaikkia, ja vanhemmat saattoivat kommentaa muidenkin tenavia kuin omiaan, aina kuitenkin asiasta.

Kun Kekkonen valittiin presidentiksi vuonna 1956, koko Suomi seurasi ääntenlaskua radiosta. Myös Jäätteenmäen tupa oli

täynnä väkeä, ja Annelin isosisko Sinikka seurasi muiden joukossa, kun Väinö Leskinen luki tasaisella äänellä äänestyslippuja: Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen... kaikkiaan 151 kertaa. Tulos oli Jätteenmäen pirtissä mieluisaa kuultavaa. Isä Oiva arvosti Kekkonen ohella muitakin kärkipoliitikkoja, varsinkin Rafael Paasiota. Äiti Anni ei sen sijaan pitänyt Paasiosta, joka ei ymmärtänyt maaseudun naisten asioita.

Yhteiskunnalliset kysymykset olivat kodissa läsnä asioina muiden joukossa. Isä Oiva oli kylän ehdoton luottomies, ja hän istui kunnanvaltuustossa. Oiva Jätteenmäellä oli myös tukimiesverkosto, jonka kanssa pohdittiin kunnan asioita yksissä tuumin ennen päätöksentekoa. Anneli seurasi isojen ihmisten yhteisiä keskusteluja ja pani merkkeille, että isän tukimiesverkostossa oli paljon naisia. Oiva Jätteenmäki ajoi myös naisten asioita. Hän oli tasa-arvon kannattaja.

Kylän luottomiehenä Oiva Jätteenmäki auttoi kyläläisiä hakemus- ja veroasioissa. Talon tuppa oli usein täynnä papereita selailevia miehiä ja naisia. Päivän aikana ehdittiin käydä kyläparlamentissa läpi myös ajankohtaiset asiat urheilusta politiikkaan.

Isä Oiva muistutti usein lapsiaan rauhan merkityksestä. Ihmisten ja valtioiden piti pystyä elämään sovussa keskenään ilman sotia. Hän jos kuka tiesi, mistä puhui. Oiva Jätteenmäki oli ollut itse mukana talvisodan kovimmissa paikoissa, Taipaleessa ja Vuosalmessa, etulinjassa konepistoolimiehenä estämässä vihollisen läpimurron. Komppanianpäällikkö teki ehdotuksen, että Oiva Jätteenmäelle olisi myönnetty rohkeudeltaan 1. tai 2. luokan vapaudenristi eli Mannerheim-risti, jonka saivat vain erityisen ansioituneet sotilaat. Esityksessä sanottiin, että ”ilman joitakin tämäntapaisia rohkeita miehiä taistelutehtävien suoritus useinkin ehkä olisi jäänyt suorittamatta ja puolustustahto huomattavasti heikentynyt”. Esitys karsiutui kuitenkin matkalla ylempiin johtoportaisiin, eikä talvisodan

sankareista lopulta palkittu ketään vapaudenristillä, vaan kaikki Mannerheim-ristin ritarit tulivat jatkosodasta.

Anneli oli sosiaalinen ja hyväntuulinen lapsi, ja varsin kekseliäs. Kovin pikkutarkka hän ei ollut, mutta tykkäsi värittää värityskirjat huolellisesti ja hyvin keskittyneesti. Oma-aloitteisuudesta kertoo Annelin televisiohanke. Televisio teki vasta tuloaan Suomeen, mutta ensimmäiset laitteet olivat varsin kalliita ja menivät usein myös epäkuntoon. Kun isä ei vielä ollut halukas hankkimaan vastaanotinta, kuusivuotias Anneli päätti ratkaista asian itse. Hän järjesti omatoimiset arpajaiset, joissa pääpalkinto oli Annelin itsensä virkkaama patalappu. Anneli myi sitten muuttaman markan hintaisia arpalippuja naapurin sedille ja tädeille ja keräsi tulot televisiorahastoon, kunnes isä pysäytti hyvin alkaneen liiketoiminnan.

Koulussa Anneli oli hyvä oppilas, joka yleensä oli tehnyt läksynsä huolella. Opettajan kanssa syntyi joskus kiinnostavia väitelyitä, niitä Anneli kävi mielellään. Hän oli hyvin kontaktihaluinen ja sosiaalisessa perheyhteisössä kasvaneena tutustui mielellään uusiin ihmisiin. Kaikki olivat hänen silmissään samalla viivalla, Annelin maailmassa ei ollut erikseen herroja eikä narreja. Anneli tykkäsi huumorista ja itsetunto oli kohdallaan, hän osasi nauraa myös itselleen. Kun hän poliitikkona sai julkisuudessa leiman ”koston enkelinä”, ei hänen lähipiirinsä ollut uskoa silmiään, niin paljon poliitikko-Annelin julkikuva poikkesi siitä Annelista, jonka he tunsivat. Poliitikkojen kohdalla julkisen ja yksityisen minän eroavaisuus on usein nähty asia.

Yhteiskunnalliset asiat kuitenkin kiinnostivat Anneliakin, eikä hän ollut luokassa mikään tuppisuu, kun puheeksi tuli politiikka. Yhteiskunnallisista asioista käytiin keskusteluja koulu-kaveriporukoissa, parhaat väittelynsä Anneli kävi samalla luokalla olleen Heimo Hantulan kanssa. Molemmilla oli omat perustellut kantansa ja mielipiteensä, joista kumpikin piti tiukasti

kiinni. Vanhat väittelykumppanit muistelivat monesti vielä aikuisinakin keskustelujaan, vaikka kaikkia väittelynaiheita ei enää muistettukaan.

Annelilla oli vahvoja, jopa taipumattomia mielipiteitä, jotka liittyivät oikeudenmukaisuuteen. Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo tulivat hänelle läheisiksi arvoiksi myös oman kokemuksen kautta. Jätteenmäen kodin lähellä asui äidin sisar, Aini-täti, joka oli sairastanut polion ja jonka oli vaikea liikkua vammansa takia. Täti oli lapsille hyvin rakas ja läheinen ihminen, ja lapset auttoivat häntä usein matkoilla kirkkoon, virastoihin ja muille asioille. Kun täti sitten hankki auton – tädin Moskvitš oli ensimmäinen auto Jätteenmäen perheessä – hänen liikkumismahdollisuutensa paranivat ratkaisevasti.

Täti piti lapsille pyhäkouluja, jossa harjoiteltiin myös esiintymistä. Lasten piti esittää runo tai kertomus, mikä tietenkin jännitti alussa jokaista, mutta harjoitusten myötä esiintymisvarmuus lisääntyi. Niinpä Anneli pääsikin esittämään vierailulla terveyskeskukseen oikein kiitospuheen isännille. Puhe oli valmisteltu huolellisesti etukäteen, kronikan kirjoittajana oli toiminut itse isä Oiva.

Annelille Aini-täti oli tärkeä esikuva.

”Ainin kanssa kulkiessa opin, mitä esteettömyys tarkoittaa. Junaan oli vaikea päästä. Ovet olivat kapeita rullatuolille, matkoilla saattoi mennä vain sellaisiin paikkoihin, joihin ei ollut portaita.”

”Mutta tärkein opetus oli se, että hän oli vahva, itsenäinen nainen.”

Kansainvälisyydestä tulee intohimo

Anneli Jätteenmäen lapsuudenympäristö ei ollut kansainvälinen. Ulkomaanmatkailu ei kuulunut harrastuksiin – eikä

siihen olisi kenelläkään ollut varaakaan. Pohjanmaalta kyllä oli lähdetty Amerikkaan, mutta sinne oli yleensä myös jääty.

Vaikka ulkomailla ei käytykään, oma maakunta tuli tutuksi jo alakoulussa. Annelin luokka teki retken Vaasaan, joka oli Seinäjoen ohella toinen alueen tärkeä kaupunki. Retki oli jännittävä, olihan Vaasa monelle retkeläiselle uusi kokemus. Vaasan nähtävyyksien lisäksi tutustuttiin paluumatkalla Isonkylän vanhaan kirkkoon ja Napuen taistelun muistomerkkiin. Koululaiset saivat kuulla, että Napuen taistelu käytiin Isossakyrössä suuren Pohjan sodan aikana vuonna 1714, jolloin venäläiset löivät Ruotsin sotajoukot ratkaisevassa taistelussa. Taistelusta alkoi isonvihan nimellä tunnettu verinen ajanjakso, jolloin venäläinen sotaväki ryösti ja poltti pohjalaisia kyliä säälimättömällä ja julmalla tavalla ja koko Suomi joutui miehitysvallan alle. Rauha Venäjän ja Ruotsin välillä solmittiin vuonna 1721 Uudessakaupungissa, jolloin Suomen itäraja siirtyi melko tarkasti sille paikalle, missä se on tänäkin päivänä – monta sotaa myöhemmin. Pietari Suuren raja kelpasi toisen maailmansodan jälkeen myös Stalinille.

Annelin lapsuudenkodista oli matkaa Pohjanmaan rannikolle vain noin 50 kilometriä. Rannikon pitäjissä puhuttiin ruotsia, Lapua taas oli kokonaan suomenkielinen kunta. Ihmiset toki asioivat kielirajan yli sujuvasti, mutta vapaa-ajan kanssakäyminen oli vähäisempää.

Ruotsin kieli oli jo tullut tutuksi koulussa, toinen kotimainen oli pakollinen oppiaine kaikille oppilaille. Luokkaretkellä Vaasassa käytännön kielitaidolle löytyi jo käyttöä. Anneli meni ja osti kioskilta jäätelön ruotsiksi. Aluksi kaikki meni hyvin, mutta kun myyjä alkoi luetella eri jäätelölaatuja nopeaan tahtiin, ostajalta menivät mustikka ja mansikka sekaisin. Anneli oli kovasti pettynyt osaamiseensa.

Lukiassa opiskeltiin taidehistoriaa. Kuvamaataidon ja latinan opettajat näyttivät kuvia Italian-matkoiltaan ja suurten mestarien

Botticellin, Michelangelon ja Tizianin kirkkomaalauksista. Taidehistoriaan tutustuminen herätti Annelin kiinnostuksen taiteeseen. Ulkomaanmatkoillaan kansanedustaja ja ministeri Jätteenmäen ohjelmaan sisältyi aina mahdollisuuksien mukaan käynti paikallisessa taidemuseossa.

Jätteenmäen perheellä, kuten niin monilla pohjalaisilla, oli sukulaisia Amerikassa. Uudelle mantereelle oli lähdetty paremman elämän perässä, kun kotimaasta ei löytynyt kaikille riittävää toimeentuloa. Yrittäjähenkiset pohjalaiset näkivät Amerikassa mahdollisuuksia, joita Eurooppa ei kyennyt tarjoamaan. Jotkut saattoivat lähteä puhtaasti uteliaisuuden ja seikkailuhengen innoittamina tutustumaan avaraan maailmaan, ja kun vihreä oksi löytyi, jäivät sille tielleen. Siirtolaisuuteen oli monta syytä.

Annelin isän Oiva Jätteenmäen kolme veljeäkin muutti Kanaan. Yksi heistä palasi Pohjanmaalle ja osti Amerikassa tienamillaan rahoilla maatilan. Suhteet Amerikan-sukulaisiin säilyivät vuodesta toiseen, kirjeitä saatiin ja niitä kirjoitettiin, ja jouluna posti toi aina paketin Amerikasta. Usein kesäisin tuli valtameren takaa vieraita Jätteenmäen kotiin, ja silloin kuultiin jännittäviä kertomuksia siitä, millaista elämä suuressa lännessä oli.

Annelissa heräsi myös erityinen kiinnostus Afrikkaan, sytykkeen antoi kirkon lähetystyöhön tutustuminen. Lapuan seurakunnalla oli oma nimikkolähetti Ambomaalla. Kun lähetti vieraili pitäjässä, hän kertoi elävästi, millaista elämä ja työ kuumassa Afrikassa oli. Anneli muistaa vieläkin elävästi kuvat lapsista ison puun alla. Se oli afrikkalainen koulu, lapset olivat ulkona koulutunnilla ja opettelivat lukemaan.

Kaukomaat, tiedot Amerikasta ja Afrikasta, antoivat ensimmäiset eväät kansainvälisyyteen. Silti omakohtainen kokemus puuttui. Anneli lähti ensimmäiselle ulkomaanmatkalleen vasta päästyään ylioppilaaksi. Matka suuntautui Ruotsiin.

Vaikka Ruotsi oli lähellä, se oli silti kaukana. Ruotsiin oli kylä lähdetty töihin, ja varsinkin 1960-luku ja 1970-luvun alku oli-

vat siirtolaisvirtojen aikaa. Tuolloin satoja tuhansia suomalaisia muutti Ruotsiin leveämmän leivän perään. Myös Annelin veli Seppo perheineen lähti naapurimaahan, mutta palasi myöhemmin takaisin. Useimmat jäivät länsinaapuriiin pysyvästi, ja heistä ja heidän jälkeläisistään muodostui maahan merkittävä vähemmistö. Ruotsissa on kaikkiaan lähes miljoona kansalaista, jotka ovat ensimmäisen, toisen tai kolmannen polven suomalaisia. Tämän lisäksi maan pohjoisosassa on paljon suomenkielistä väestöä, joka on asunut alueella historian alkuhämäristä alkaen.

Ruotsi oli luonnollisesti lähin ulkomaat, vaikka sielläkin käytiin vain harvoin. Itäiseen naapuriiin, Neuvostoliittoon, sen sijaan oli etäisempi suhde. Pohjanmaalta ei noin vain lähdetty huvimatikalle edes Leningradiin, kaukaisemmista paikoista puhumattakaan. Sodan käyneet miehet vitsailivat kyllä joskus olleensa Neuvostoliitossa, mutta silloin ei ollut kysymys ystävyystä. Monille veteraaneille sotareissu todellakin oli heidän ainoa matkansa maan rajojen ulkopuolelle.

Isä Oiva Jätteenmäki kävi kerran turistimatikalla Leningradissa Lapuan kaupunginhallituksen mukana. Tapaus herätti ansaittua mielenkiintoa pitäjässä, Oiva kirjoitti asiasta jutunkin lehteen. Jutussa mainittiin vielä erikseen, että matka ei tapahtunut verovarilla, vaan jokainen matkaan osallistunut maksoi kaikki kulunsa pennilleen itse. Siihen aikaan ei ollut tapana matkustella verovarilla ympäri maailmaa.

Minä haluan juristiksi

Vuonna 1974 Anneli Jätteenmäki kirjoitti ylioppilaaksi hyvillä arvosanoilla. Edessä oli opiskelupaikan valinta. Oikeustiede oli alkanut kiinnostaa lukioaikana, ja juristin tutkinto sopii pohjaksi moniin ammatteihin. Suomi on täynnä juristeja, heitä oli mitä